

اسباب و علایم بیماری‌های مفاصل از دیدگاه طب سنتی ایران

محمود خدادوست^{الف*}، محسن ناصری^{الف}، شمسا شریعت پناهی^{الف}، محمد کمالی‌نژاد^ب، مجید امتیازی^ج، علی دواتی^{الف}
عباس هاشمی‌نژاد^{الف}، منصور کشاورز^ج

الف گروه طب سنتی ایران، دانشکده‌ی پزشکی، دانشگاه شاهد، تهران

ب دانشکده‌ی داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران

ج دانشکده‌ی طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران

چکیده

با توجه به سبک زندگی ماشینی امروزی، روش‌های تغذیه، بی‌حرکتی، افزایش وزن و مواردی از این دست، بیماری‌های مفاصل جزء بیماری‌های شایع می‌باشد. از آنجا که در طب کلاسیک درمان بیماری‌های مفاصل عمدتاً نگهدارنده است، مطالعه‌ی حاضر جهت بررسی بیماری‌های مفاصل از دیدگاه طب سنتی ایران طراحی گردید؛ تا شاید بتوان راهکارهای متفاوتی برای پیشگیری و درمان این اختلال ارایه نمود. در این مطالعه روش‌های تشخیصی و درمانی از منابع طب سنتی ایران مربوط به قرون مختلف گردآوری گردید. بیماری مفصلی در طب سنتی ایران تحت عنوان اوجاع مفاصل نام بده شده است و به دو دسته‌ی اصلی ساده و مادی تقسیم می‌شود که هر یک خود دارای زیرگروه‌های متعددی هستند که بسته به نوع آن‌ها راهکارهای پیشگیری و درمان اختصاصی ارایه شده است.

تاریخ دریافت: شهریور ۹۰
تاریخ پذیرش: آبان ۹۰

واژگان کلیدی: بیماری‌های مفاصل، اوجاع مفاصل، طب سنتی ایران

مقدمه:

با توجه به رویکرد جهانی به طب‌های مکمل، جستجوی راهکارهای پیشگیری، تشخیصی و درمانی در مکاتب طب مکمل، از جمله مکتب ریشه‌دار و پویای طب سنتی ایران امری ضروری به نظر می‌رسد (۷).

طب سنتی ایران در واقع طب مزاجی یا اخلاقی می‌باشد و قاعده‌ای در بررسی سلامت و بیماری در انسان به علایم مزاجی و غلبه‌ی اخلاق چهارگانه (دم، صفراء، بلغم، سودا) توجه می‌نماید (۸). بنابراین توجه به مبانی این مکتب طبی در توصیف و تحلیل بیماری و روش‌های پیشگیری و درمانی اهمیت بسزایی دارد (۹). در بررسی‌های تشخیصی طب سنتی به کیفیات گرمی، سردی، تری و خشکی (چه در کل بدن و چه در عضو درگیر) توجه شده است و پس از آن اقدام به تعیین غلبه‌ی هر یک از این کیفیات به صورت مفرد یا مرکب و یا تغییر در کمیت و کیفیت هر یک از اخلاق چهارگانه می‌شود (۸).

درمان در طب سنتی ایران قطع سبب می‌باشد و در این رابطه به تعیین اسباب اصلی ایجاد کننده پرداخته شده و پس از

با توجه به سبک زندگی ماشینی امروزی، روش‌های تغذیه، بی‌حرکتی، افزایش وزن و ... بیماری‌های مفاصل جزء بیماری‌های شایع می‌باشد. بررسی‌های پیماشی توسط مراکز کنترل و پیشگیری بیماری‌ها نشان می‌دهد که ۳۳ درصد از جمعیت ایالات متحده دچار اختلالات مفصلی یا آرتریت هستند (۱). در طب کلاسیک اتیولوژی بیشتر امراض روماتولوژی ناشناخته است و اقدامات درمانی نیز عمدتاً نگهدارنده است و بیشتر اقدامات درمانی تنها شامل تجویز موضعی یا سیستمیک ضد درده، ضد التهاب‌ها و یا داروهای مهارکننده یا تعدیل کننده‌ی سیستم ایمنی می‌باشد و روش‌های درمانی و داروهای مشابه برای بیشتر بیماری‌های روماتولوژی به کار برده می‌شود (۲-۴). از سوی دیگر باید توجه داشت که با توجه به مزمن بودن این قبیل بیماری‌ها و ضرورت مصرف داروهای شیمیایی برای مدت طولانی ممکن است عوارض قابل توجهی را برای بیماران ایجاد نماید (۵-۶).

عضوی)^۱ آن‌طور که در سایر اعضاء می‌باشد، قوی نیست چرا که کیفیات حرارت و رطوبت تقویت کننده‌ی قوهی هاضمه می‌باشند در حالی که در پیوندگاه‌ها وتر، رباط، غضروف و استخوان وجود دارد که مزاج همه‌ی این‌ها سرد و خشک است و بدین سبب هیچ ماده‌ی زائد و مزاحم در آن‌ها هضم نمی‌شود بلکه در صورت ریزش به مفاصل در آنجا می‌ماند (۱۴).

أوجاع مفاصل

أوجاع مفاصل به معنی دردهای مفصلی است و به درد همه‌ی مفاصل می‌تواند اطلاق گردد، اما در بیان حکما، کلمه‌ی اوجاع مفاصل اختصاصاً برای درد مفاصل دست و پا به کار می‌رود (۱۵) و برای درد ستون فقرات از وعج ظهر (دوازده فقره پشت و پنج فقره کمر را ظهر می‌نامند) استفاده می‌شود (۱۶). همچنین حکما برای بیان دردهای مفصلی به طور مفرد و خاص در اعضای خاص از اسامی خاص استفاده می‌نمایند (۱۵). به عنوان مثال وعج الورک که برای درد مفصلی که در مفصل سرین (لگن) ایجاد می‌شود، به کار برده می‌شود (۱۶) و یا عرق النساء برای دردی که از مفصل سرین آغاز شود و از سمت خارجی ران به سمت پا فرود آمده تا به انگشتان پا برسد (۱۷)، مورد استفاده قرار می‌گیرد. از جمله دیگر این واژه‌ها نقرس است که دردی است در مفصل کعب (قاب) یا در انگشتان پا، این درد بیشتر از انگشتان پا خاصه از نر انگشت (انگشت شست=نقورووس) آغاز می‌شود (۱۸-۱۹). وعج الرکبه نیز دردی است مفصلی که در زانوها حادث شود (۱۷).

أنواع أوجاع مفاصل

حکماء طب سنتی ایران اوجاع مفاصل را با توجه به وجود یا عدم وجود ماده‌ی بیماری‌زا در مفصل، مفرد یا متعدد بودن ماده‌ی بیماری‌زا و وجود یا عدم وجود ورم در مفصل به انواع مختلف تقسیم‌بندی نموده‌اند که به شرح آن‌ها می‌پردازیم:

الف- انواع دردهای مفصلی (أوجاع مفاصل) براساس وجود یا عدم وجود ماده:

ساده: در این نوع، صرفاً غلبه‌ی کیفیات سردی، گرمی و یا

آن ضمن اصلاح اصول شش گانه‌ی سبک زندگی سالم (سته ضروریه) به درمان‌های اختصاصی پرداخته می‌شود (۱۰). حکماء طب سنتی ایران با توجه به همین قاعده که درمان را "ازله سبب" می‌دانند، فلذًا در خصوص سبب شناسی بیماری‌ها، دلایل و عالیم و تشخیص‌های افتراقی، توسعه زیادی ایجاد شده است و در منابع نیز این مهم بسیار مورد تاکید و توجه بوده است (۸). البته در بیماری‌های مفصلی سوء هیئت ترکیب مفاصل (دفورمیتی) و تفرق اتصال (دررفتگی، شکستگی، پارگی رباطها و تاندون‌ها) نیز اهمیت خاصی دارد و اگرچه حکماء طب سنتی ایران به درستی از این موضوع آگاهی داشته و تدابیر مناسبی را نیز انجام می‌دادند (۱۰-۱۲)، ولی به دلیل گستردگی بحث در این مقاله به این موضوع پرداخته نمی‌شود. امید است استفاده از رویکردهای طب سنتی در درمان بیماری‌ها بتواند به ارایه‌ی راهکارهای آسان‌تر، کم هزینه‌تر و کم عارضه‌تر در برخورد با بیماری‌های مفاصل بیانجامد.

روش‌ها:

این مطالعه یک بررسی مروری (گردآوری) بوده و از منابع معتبر طب سنتی ایران مربوط به قرون مختلف مانند القانون فی الطب (ابن سینا)، شرح اسباب و علامات، طب اکبری، معالجات عقیلی خراسانی و برخی کتب دیگر استفاده شده است.

با توجه به اینکه بیماری‌های مفاصل در منابع طب سنتی ایران تحت عنوان اوجاع مفاصل مورد بحث قرار گرفته است، ابتدا مطالب مربوط به اوجاع مفاصل در این کتب فیش‌برداری شد و سپس مطالب دسته بندی گردید و مطالب مربوط به انواع دردهای مفصلی و راهکارهای تشخیصی و درمانی آن‌ها استخراج و برای سهولت استفاده در جداول جدالگانه‌ای ارایه شد.

فيزيولوجی مفاصل از دیدگاه طب سنتی ایران

پیوندگاه (مفاصل) برای حرکت است و در هر پیوندگاهی رطوبتی نرم قرار گرفته است تا حرکت به نرمی صورت گرفته (۱۳-۱۴) و استخوان‌ها سائیده نشوند و حرارتی که از حرکت پدید می‌آید، باعث خشک شدن رباط و وتر در پیوندگاه نگردد. از طرف دیگر در پیوندگاه (مفاصل) قوت هاضمه (هضم

سوء مزاج سرد جمودزا (بارد مجتمد): در این حالت غلبه‌ی سردی در مفصل موجب جمود و خشکی مفصل شده و باعث ایجاد درد می‌گردد.

سوء مزاج خشک جمع کننده (یا پس مقبض): در این حالت غلبه‌ی سردی موجب انقباض و جمع شدگی بافت مفصلی شده و ایجاد درد می‌نماید. در این حالت به علت انقباضی که در بافت مفصلی ایجاد می‌شود، بین این بافت و بافت اطراف گستگی (تفرق اتصال) رخ می‌دهد. در نوع اول و دوم نیز نوعی تفرق اتصال ایجاد می‌شود که موجب تشدید درد می‌گردد. در نوع اول این تفرق در خود بافت مفصلی به واسطه‌ی التهاب و در نوع دوم در بین مفصل و بافت اطراف گستگی رخ می‌دهد.

نکته: سوءمزاج تر به تنها بی نمی‌تواند باعث ایجاد درد شود و در صورت وجود ماده‌ی بیماری‌زا در مفصل عواملی که سبب می‌شوند تا درد مفصلی ایجاد شود عبارتند از:

ضعف مفصل: که به دلیل ضعفی که در یک مفصل وجود دارد ایجاد می‌گردد. طبق یک قاعده‌ی کلی هرگاه در بدن ماده‌ای زاید وجود داشته باشد، سیستم هوشمند بدن (طیعت مدبره) آن ماده‌ی زاید را به عضو ضعیف می‌ریزد. ایجاد ضعف مفصل علی‌دارد که در جدول جداگانه‌ای به آن اشاره شده است.

افزایش ماده‌ی بیماری‌زا در بدن و ریزش آن (انصباب) در مفصل: ریزش ماده‌ی زاید و مزاحم در مفصل، یکی دیگر از علل کلی اوجاع مفاصل مادی است که خود این علت اسباب مختلفی دارد و در جدول جداگانه‌ای به آن اشاره شده است (۲۰، ۱۷).

داود و انطاکی گفته است:

"این مرض به مرفهین به سبب کثربت مواد بسیار افتاد و از این جهت نزد اکثر به مرض ملوک معروف است". (۲۰).

نکته

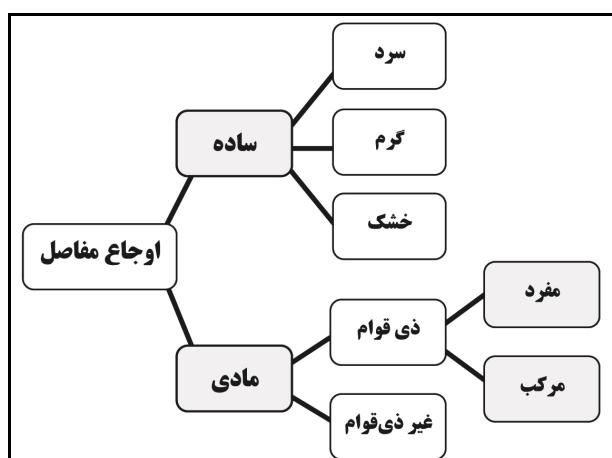
آرام و سکون و ریاضت بعد از امتلاء و کثربت جماع بر امتلاء قوی‌ترین اسباب این مرض است (۲۱، ۲۰-۱۸).

شیوع

میزان شیوع اوجاع مفاصل از نظر نوع مواد مزاحم و موذی در مفاصل متفاوت بوده که حکما به این موضوع نیز به درستی آگاهی

خشکی منجر به ایجاد درد مفصلی (وجع مفصل) می‌گردد و ماده‌ی بیماری‌زا (اختلاط چهارگانه و یا ریح^۲) در ایجاد بیماری دخالتی ندارند. نوع ساده با توجه به کیفیت غالب به زیر گروه‌های تقسیم می‌شود (نمودار ۱).

مادی: بسته به حضور غیرطبیعی یک یا بیش از یکی از اختلاط چهارگانه به نوع "ذی قوام" که این خود به حسب وجود یک خلط در مفصل، به نوع مفرد و بیش از یک خلط، به نوع مرکب تقسیم می‌شود و در صورت حضور ریح یا باد غلیظ در مفصل به نوع "غیرذی قوام" تقسیم می‌شود (نمودار ۱).

نمودار ۱. انواع دردهای مفصلی (أوجاع مفاصل) براساس وجود یا عدم وجود ماده

ب- انواع دردهای مفصلی (أوجاع مفاصل) براساس وجود یا عدم وجود ورم:

باورم: اکثر^۳ در انواع مادی دیده می‌شود که در واقع ورم، ناشی از ریزش و تجمع غیرطبیعی ماده در مفصل می‌باشد و بسته به اینکه از نوع بلغمی یا سوداء باشد به ترتیب ورم در لمس نرم و منبسط و یا سفت می‌باشد.

بدون ورم: این نوع اکثر^۴ در انواع ساده دیده می‌شود (۱۷، ۲۰).

پاتولوژی

علل ایجاد درد مفصلی از دیدگاه طب سنتی عبارتند از (جدول ۱):

سوء مزاج گرم همراه با التهاب (حار ملتهب): در این حالت غلبه‌ی گرمی در مفصل با علل مختلف منجر به گرمی و التهاب مفصل و در نتیجه ایجاد درد می‌شود.

جدول ۱. پاتوفیزیولوژی و عوامل مستعد کننده بروز اوجاع مفاصل مادی

سبب و عامل مستعد کننده	مکانیسم
الف- ضعف مفاصل:	وقتی عضوی از اعتدال مزاج طبیعی خود خارج شود دچار سوء مزاج شده و سوء مزاج باعث ضعیف شدن عضوی شود.
• سوء مزاج مستحکم (خصوصا نوع سرد)	مفصل در بد خلقت به دلایلی از قبیل بدشکلی (دفورمیتی)، نداشتن استحکام لازم و ... دچار ضعف باشد.
• ضعف مفصل در خلقت	خستگی و زحمت زیاد یا مداوم وارد شده به مفصل باعث ضعف عضوی شود.
• خستگی و تعب زیاد یا مداوم وارد به مفصل	مفاصلی که پایین‌تر قرار می‌گیرند هم به دلیل فشار واردی اعضای دیگر به مفاصل زیرین و هم حرکت طبیعی مواد زاید بدن از بالا به پایین خود باعث تشدید ضعف مفصل و ریزش و تجمع مواد مزاحم در مفاصل زیرین می‌شود.
• وضعیت قرارگیری مفاصل	
ب- افزایش ماده‌ی بیماری‌زا در بدن و ریزش آن در مفصل:	کسانی که کم تحرک باشند به مرور در بدن آن‌ها مواد زاید تجمع یافته و طبق قاعده‌ی کلی ابتدا این تجمع در اعضای ضعیف حادث می‌شود.
• دعت (آرامش و کم تحرکی) و سکون	مواد زاید و مزاحم از طریق ورزش، دفع می‌شود و ترک آن باعث تجمع در بدن و خصوصاً عضو ضعیف می‌شود.
• ترک ریاضت معتاد	ضعف هضم باعث ایجاد اخلاط غیرطبیعی شده و این اخلاط غیر طبیعی باعث بروز بیماری خصوصاً در اعضای ضعیف می‌شوند.
• ضعف هضم	عدم رعایت آداب صحیح خوردن و آشامیدن متناسب با مزاج فرد، مزاج فصل، توانایی هضم و ... باعث اختلال در هضم مواد خورده شده و اختلال در جذب و طبعاً تولید اخلاط ناصالح و حدوث بیماری می‌شود.
• سوء تدبیر در خوردن و آشامیدن	از موارد مهم سوء تدبیر در خوردن و آشامیدن به تداخل در خوردنی‌های با هضم‌های متفاوت، خوردن غذاهای غلیظ که هم هضم آن‌ها سنگین است و هم تولید مواد زاید آن‌ها بیشتر است، خوردن غذاهای ناسازگار با هم و عدم رعایت در ترتیب خوردن غذاها با تناوله‌ی هضمی هر یک، با هم خوری غذاهای مختلف که باعث فساد هضم می‌شود، نوشیدن آب در حمام، ناشتا و وسط خواب نام برد.
- تداخل طعام	طبعیت مدبره‌ی بدن (سیستم هوشمند) از هضم معدی غافل می‌شود و به امور دیگری می‌پردازد، فلذا به دلیل نقص در هضم و تولید اخلاط ناصالح و مواد زاید بشرت، زمینه را برای ریزش مواد و بروز بیماری مفصلی زیاد می‌کند.
- تناول اغذیه غلیظه	با توجه به گرمی حمام، شیفت حرارت از داخل به خارج صورت گرفته و کاهش حرارت سیستم گوارش و اختلال هضم را موجب می‌شود.
- خوردن غذاهای ناموفق به غیر ترتیب	در طب سنتی ایران نزله و زکام یکی از راههای ریزش مواد به اعضای دیگر بدن از جمله مفاصل تلقی می‌شود.
- توائر تخمه	کسانی که به طور عادتی به دفع مواد زاید بدن از یکی از طرق استفراغ (اعم از ایجاد قی، اسهال، فصد، حجامت، ماساز و دلک و امثال‌هم) هر از چند گاه اقدام می‌کنند وقتی بنا به دلایلی ترک آن عادت می‌کنند، تجمع این مواد زاید در بدن و بالطبع ریزش آن در اعضای ضعیف که می‌تواند یکی از این اعضا مفاصل باشد انفاق افتاده و باعث بروز بیماری مفصلی می‌شود.
- شرب شراب به افراط	می‌تواند باعث تحرک و غلیان اخلاط و مواد زاید در بدن شده و متعاقب آن ریزش آن‌ها به اعضای ضعیف انفاق بیفت و باعث بروز بیماری مفصلی شود.
- نوشیدن آب در حمام، ناشتا و وسط خواب (نیمه شب)	
• ورزش و جماع بعد از طعام و قبل از هضم	
• استحمام بر شکم سیر	
• کثرت نزله ^۳ و زکام ^۴	
• ترک استفراغات معتاد	
• حرکات بدنیه و نفسانیه	

جدول ۲. ترتیب شیوع اوجاع مفاصل بر حسب نوع ماده

داشتند و در منابع ذکر نموده‌اند (جدول ۲).

نکته

مرکب	مفرد
۱. الف بلغم (اکثر)	۱. ترکیب خلط صفراء با بلغم (اکثر)
۲. ترکیب خلط سودا و صفراء	۲. خون
۳. ترکیب خلط بلغم با سودا (اقل)	۳. صفراء
۴. سودا (نادر)	۴. سودا (نادر)
۵. ریح (قلیل الوقوع)	۵. ریح (قلیل الوقوع)

حکماء طب سنتی ایران معتقدند که وجع مفاصل و نقرس از یک خلط تنها بدون اختلاط با صفراء کمتر ایجاد می‌شود، چرا که برای نفوذ اخلاط به فضای مفصلی نیاز به رقت دارد، فلذا در صورت مخلوط شدن سایر اخلاص با صفراء (که خلط رقیق و نافذی است) رقیق شده و استعداد انصباب و ریزش به فضای مفصلی که بسیار کم نیز می‌باشد را پیدا می‌کنند (۱۲، ۲۲).

افراد مستعد ابتلا به اوجاع مفاصل

با توجه به پاتوفیزیولوژی و عوامل مستعد کننده اوجاع

جامه بر موضع درد و راحتی یافتن با هوای سرد و داروهای سرد یا قابض (سرد و خشک) توصیف نمودن.

مفاصل که در طب سنتی ایران مطرح است، افراد زیر بیشتر استعداد ابتلاء به بیماری مفصلی را دارند.

- مروطوبین

- بلغمی مزاجان

- صفر اوی مزاجان

- افراد کثیرالجماع بر امتلاک معده (۲۲، ۱۸)

شیوع فصلی

از نظر طب سنتی ایران، با توجه به اینکه در فصل بهار غلیان و حرکت خون و اخلاط ایجاد می‌شود و حرکت اخلاط، امکان ریزش و انصباب آن را به مفاصل بیشتر می‌نماید، فلاند بیشترین شیوع در فصل بهار می‌باشد و فصل پاییز به واسطه‌ی ردائیت و بدی اخلاط در این فصل در مرتبه‌ی دوم قرار دارد (۲۱).

علایم اوجاع مفاصل مادی

همانطور که ذکر شد به حسب نوع اخلاط و یا ریح موجود در مفصل علایم اختصاصی در مفصل وجود دارد که مبنای تشخیص قرار می‌گیرد (جدول ۴).

اوجاع مفاصل نوع دموی: در صورتی که در فرد غلبه‌ی خلط دم وجود داشته باشد و یا مزاج فرد گرم و تر (به اصطلاح دموی) باشد و سابقه‌ی تقدام تناول غذا و مشروبات مولد خلط دم داشته باشد، استعداد بروز این نوع درد مفصلی در روی بیشتر بوده و درد مفصلی ایشان با ضربان و همراه با سنگینی و در لمس نیز گرم بوده و معمولاً فرد نیز از نظر هیئت بنیه‌ی اعضاء فردی هیکلی همراه با گوشتش و چربی زیاد بوده و در فصل بهار به جهت غلیان دم نیز بروز بیشتری دارد.

اوجاع مفاصل نوع صفر اوی: در این نوع نیز علایم غلبه‌ی خلط صفرای دیده می‌شود و به دلیل لطافت و سبکی و نفوذ صفرای معمولاً درد شدیدتر و سوزنده‌تر و نزدیکتر به ظاهر جلد مفصل می‌باشد و در لمس نیز مفصل مبتلا گرم و سوزان تر است.

اوجاع مفاصل بلغمی: در این نوع معمولاً علایم غلبه‌ی خلط بلغم در فرد دیده می‌شود و اگر فرد چاق باشد، بیشتر از نوع چربی است و به دلیل وجود خلط بلغم در مفصل ورم از نوع نرم و منبسط بوده و احساس سنگینی در مفصل بیشتر

علایم بالینی (طریق تشخیص اسباب اوجاع مفاصل)

قدم اول تشخیص اوجاع مفاصل افتراق نوع ساده و مادی آن است. در نوع ساده به دلیل عدم حضور خلط یا ریح در مفصل، پس سنگینی و ورم وجود نداشته و درد به تدریج به حسب تغییری که در کیفیت مفصل از نظر سردی، گرمی، خشکی ایجاد می‌شود حادث می‌شود و رنگ مفصل دردناک نیز مانند رنگ سایر اندام‌ها می‌باشد و به حسب اینکه در لمس مفصل گرم، سرد یا خشک باشد در یکی از این انواع قرار می‌گیرد. ولی در نوع مادی به حسب ریزش ناگهانی ماده به مفصل، درد دفعتاً عارض شده و همچنین به حسب نوع ماده رنگ مفصل دردناک با سایر اعضاء متفاوت بوده و به سبب وجود اخلاط یا ریح در مفصل ورم، سنگینی، و یا تمدد و کشیدگی در مفصل وجود دارد (جدول ۳).

آرتقیت چرکی

حکمای طب سنتی وجود چرک در مفصل را نیز به خوبی شناخته و آن را تحت عنوان "نوع مادی" نامیده و طریق تشخیص آن را نیز بیان نموده‌اند. البته این نوع را جزء اوجاع مفاصل تقسیم‌بندی نموده‌اند و دلیل آن را تأثیر حرارت غریبیه بر رطوبت دانسته و علایم آن را حرارت شدید مفصل در لمس، درد همراه با خارش و سوزش و شدت اذیت آن با چیزهای گرم یا پوشیدن

جدول ۴. علایم اوجاع مفاصل دموی، صفراءوی، بلغمی و سوداوی

علایم غالب	دم	دموی	صفراءوی	بلغمی	سوداوی
تقدم تناول اغذیه و اشربه مولد دم، فصل بهار، عمر شباب، بدن لحیم شحیم	تدبیر ماتقدم مازج، بلد، عادت و فصل گرما شاهد بر صفرا	تدبیر ماتقدم مولد بلغم، سابقه راحتی و قلت	تدبیر ماتقدم و فصل مولد سودا و هوا شاهد بر بلغم، سابقه راحتی و قلت	تدبیر ماتقدم مولد بلغم، سن، فصل ریاضت، ترک استحمام، در صورت فربه گواه آن بودن، بدن شحمی است نه لحمی	سودا
ملمس محل و جع	به شدت گرم	سخت گرم و سوزان تر	عدم گرمی در ملمس	ملمس سرد و خشن(جلد بیمار خشک است)	
رنگ مفصل در گیر	سرخ	زرد و یا سرخی اندک	هرنگ بدن	رنگ آن تیره(غیرمشرق) و متمایل به کبوتری	
نوع و کیفیت درد	درد از نوع ضربانی	درد نزدیک به ظاهر جلد(درد شدیدتر و سوزان تر و خلنده)	درد متمایل به عرض و عمق و درد متوسط	درد اندک و خفیف	
نوع ورم عضو	انتفاخ و ورم زیاد در اندام و تمدد شدید دموی	تمدد و انتفاخ کمتر از نوع	ورم اندک، نرم و منبسط	ورم صلب و کوچک و تمدد اندک و خفیف	
میزان نقل	همراه با سنگینی	نقل کمتر از نوع دموی	کرت ثقل	با مسخنات	انتفاع از اشیای مسخنده(گرم کننده) و مرطبه
تضرر و تشدید	از مبردات	از مبردات	با مسخنات	با مسخنات	انتفاع از اشیای مسخنده(گرم کننده) و مرطبه
نپض	سریع	سریع	بطوطه(کندی) و اختلاف نپض	نپض صلب، بطی و متفاوت	
علایم اختصاصی	التهاب شدید	التهاب شدید	قبت التهاب	اشتها زیاد (ریزش سودا به فم معده باعث تحریک اشتها می شود.)	اشتها زیاد (ریزش سودا به فم معده باعث تحریک اشتها می شود.)
	اعطر شدید	ادرار زرد	نبودن عطش	اختلال طحال	
	اکثرا با تب	ادرار غلیظ و سفید	قلت انتفاخ به علاج		

مفصل نیز سنگینی وجود نداشته ولی تمدد و کشیدگی در عضو دردناک (به دلیل حجم بیشتری که ریح نیاز دارد) بیشتر بوده و درد نیز از جایی به جای دیگر منتقل می شود (جدول ۵).

جدول ۵. خصوصیات اوجاع مفاصل دو خلط یا بیشتر و ریح

دو خلط یا بیشتر	ریح
۱. وجود علایم دو خلط یا بیشتر	۱. تمدد شدید موضع پاسخ نگرفتن به درمان های صرفًا گرم و یا صرفًا سرد
۲. انتقال درد از موضعی به گاهی از سردی	۲. پاسخ نگرفتن به درمان های صرفًا گرم و یا صرفًا سرد
۳. عدم گرانی و نقل موضع گاهی از سردی	۳. گاهی انتفاع از گرمی و درد
۴. صاحب مرض میوه ها و طعام های مولد ریاح بسیار خورده باشد.	

است و به دلیل عدم وجود حرارت در بلغم تمايل این خلط در عرض و عمق مفصل بوده و بالطبع درد نیز بیشتر عمقی است. **اوجاع مفاصل سوداوی:** این نوع معمولاً در افراد با غلبه‌ی خلط سودا دیده می شود و با توجه به حضور سودا در مفصل که مزاج سرد و خشک دارد و خلط غلیظی می باشد، میزان نفوذ آن در مفصل کم است، فلذًا ورم کوچک و سختی داشته و تمدد و کشیدگی در مفصل کمتر بوده و درد کمتر می باشد، لکن به دلیل تکائف و غلظت سودا، امکان تحلیل بردن آن از مفصل کمتر بوده و در این نوع علاج سخت تر است.

اوجاع مفاصل از نوع ریحی: در این نوع که به دلیل حضور ریح (باد) در مفصل ایجاد می شود، فرد سابقه‌ی تقدم استفاده از میوه ها و غذاهای مولد ریاح یا نفخات را ذکر می نماید و در

خون صفرایی (مخلوط دم و صفر) بیشتر اتفاق می‌افتد (۱۶، ۱۷).

نتیجه‌گیری:

شناخت اسباب و علایم بیماری‌های مفاصل و عوامل مستعد کننده‌ی بروز آن از دیدگاه طب سنتی ایران به ما کمک می‌نماید تا تقسیم‌بندی جدید و کاربردی برای بیماری‌های مفاصل پیشنهاد نموده و راه کارهای پیشگیری و درمانی جدید بر مبنای آن ارایه کنیم.

اوچاع مفاصل از نوع دو خلط یا بیشتر: در این نوع معمولاً^۱ حسب حضور انواع اخلاط موجود در مفصل در دنای عالیم ترکیبی از اخلاط مورد نظر مشاهده می‌شود و بالتبغ با درمان مفرد صرف سرد یا صرف گرم بهبودی کامل حاصل نمی‌گردد (۲۰، ۱۸).

نکته

خلط صفرا به سبب اینکه خلط رقیق و لطیفی می‌باشد، امکان ماندن در مفصل را نداشته و سریع تحلیل می‌باشد، فلذا اوچاع مفاصل و نقرس از صفرای خالص کمتر اتفاق می‌افتد، ولی از

بی‌نوشت:

^۱ در طب سنتی ایران چهار نوع هضم ذکر شده است: هضم معدی، هضم کبدی، هضم عروقی، هضم عضوی.

^۲ ریح: باد، باد غلیظ، باد در قفس، باد غلیظ که از تأثیر حرارت بر رطوبت (قبل از رسیدن به حد بخار) حاصل می‌شود.

^۳ نزله: ریزش فضولات و رطوبات دماغی (سر) به طرف حلق و سینه (۱۸).

^۴ زکام: دفع فضولات و رطوبات دماغی (سر) از راه بینی (۱۸).

منابع

1. Fauci AS, Braunwald E, Kasper DL, Hauser SL, et al. *Principles of Harrisons internal Medicine*. 17th Edition. NewYork: McGraw-Hill; 2008.p.2149
2. خدادوست، محمود؛ امتیازی مجید؛ کمالی نژاد، محمد: بررسی داروهای قرابادینی در درمان اوچاع مفاصل. کنگره‌ی بین المللی طب سنتی و مکمل، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ۷-۱۰ آبان ۱۳۸۷
3. Foster C, Mistry N, Peddi PF, Sharma Sh. *The Washington Manual of Medical Therapeutics*. 33rd Ed. Philadelphia: Lippincott; 2010.p.851.
4. شریعت پناهی، شمس؛ ناصری، محسن؛ کمالی نژاد، محمود؛ کمالی نژاد، محمد و همکاران: بررسی مفردات پزشکی با اثر ضددرد و ضدالتهاب در منابع طبی کهن پارسی، کنگره‌ی کشوری گیاهان دارویی طب سنتی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی لرستان ۱۳۸۹.
5. مصطفوی، جلال؛ پاکدامن، ابوالقاسم: مقایسه‌ی طب قدیم ایران با پزشکی نوین. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، صص: ۱۰۵-۱۱۰. ۱۳۵۸-۱۳۳-۱۳۴
6. شریعت پناهی، شمسا: کلیات روماتولوژی. انتشارات رضویه، تهران، صص: ۱۴۷-۱۳۹، ۱۳۸۳، ۱۳۸۹.
7. "WHO traditional medicine strategy 2002-2005". Geneva, 2002:1-3, pp. 43-47
8. ناصری، محسن؛ رضایی زاده، حسین؛ چوپانی، رسول؛ انوشیروانی، مجید: مروری بر کلیات طب سنتی ایران. انتشارات نشر شهر، تهران، صص: ۸۱-۸۲، ۸۱، ۵۲. ۱۳۸۸
9. ناصری، محسن: دهکده‌ی سلامتی، انتشارات طب سنتی و مکمل. مقدمه: اصفهانی، محمدمهدی. ۱۳۸۸
10. قرشی (ابن نفیس) علاء الدین علی بن ابی الحزم: *الموجز فی الطب*. تحقیق: الفرباوی عبدالکریم، مراجعه: عمار احمد قاهره، صص: ۳۹، ۷۰ و ۳۰۷-۳۰۶. ۲۰۰۱ م.
11. عقیلی خراسانی شیرازی، محمدحسین: *خلاصة الحكمة*. ج. ۱. تحقیق و تصحیح: نظام اسماعیل، قم، صص: ۳۷۰، ۵۰۱، ۳۷۰، ۵۰۳، ۱۶۶. ۱۳۸۵
12. کرمانی، نفیس بن عوض: *شرح الاسباب و العلامات*. جزء ثانی. تصحیح و تحقیق: موسسه‌ی احیاء طب طبیعی به سفارش

- موسسه‌ی مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، تهران، صص: ۱۳۸۷، ۲۹۸، ۵۷۱، ۲۹۶-۸۰.
۱۳. اخوینی بخاری، ابوبکر ربيع بن احمد: هدایه المتعلمین فی الطب. به اهتمام: متینی، جلال. دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ص: ۱۳۷۱، ۵۰۵.
۱۴. جرجانی، سید اسماعیل: الاغراض الطبیه و المباحث العلائیه. تصحیح و تحقیق: تاج بخش، حسن. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ص: ۱۳۸۵، ۷۷۹.
۱۵. عبادیانی، محمد: درسنامه‌ی طب سنتی ایران. بخش معالجات، دبیرخانه‌ی شورای آموزش طب سنتی و مکمل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ص: ۱۳۸۷، ۲۷۵.
۱۶. ارزانی، محمداکبر: میزان الطب. تصحیح و تحقیق: نصیری، هادی. موسسه‌ی احیاء طب سنتی، تهران، ص: ۱۳۸۰، ۱۹۲.
۱۷. اعظم خان، محمد: رموز اعظم. ج. ۲، چاپ سنگی، انتشارات موسسه‌ی مطالعات تاریخ پزشکی طب اسلامی و مکمل، ص: ۱۳۸۷، ۲۷۸.
۱۸. چوپانی، رسول؛ امتیازی، مجید؛ تن‌ساز، مژگان؛ خدادوست، محمود: اسباب و عالیم، علامت‌شناسی و تشخیص بیماری‌ها در طب سنتی ایران، ج. ۱، انتشارات فراز اندیش سبز، تهران، صص ۲۳۹، ۲۳۱، ۲۲۹-۲۳۱، ۲۲۸، ۲۳۱، ۲۲۹، ۸۴.
۱۹. ارزانی، محمداکبر: طب اکبری. ج. ۲، تصحیح و تحقیق: موسسه‌ی احیاء طب طبیعی. موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، تهران، ص: ۱۰۱۰-۱۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۵.
۲۰. اعظم خان، محمد: اکسیر اعظم. ج. ۴، چاپ سنگی، انتشارات موسسه‌ی مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، تهران، صص: ۱۹-۲۰، ۱۳۸۷.
۲۱. ابوعلی، ابن‌سینا: القانون فی الطب. جزء ثالث، تحقیق: شمس الدین، ابراهیم. موسسه‌الاعمی للمطبوعات، بیروت، صص: ۱-۴۸۰.
۲۲. عقیلی خراسانی شیرازی، محمدحسین: معالجات عقیلی. چاپ سنگی، انتشارات موسسه‌ی مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، تهران، ص: ۸۰۸.